

У стані “emergency”: культурні ефекти

Анотація

Кілька останніх років українське суспільство перебуває у стані, що за умов системної турбулентності й війни на Сході небезпідставно підпадає під дефініцію “emergency”, котра вказує на зростання соціальної непевності та зміни у способі життя людей. Стан “emergency” концептуалізується в сучасній соціологічній літературі, відповідно до комплементарності центрального тропу “винятковості” й уявлень про її квотовані імплікації, зумовлені трансформаціями різних суспільних порядків. Реальність “emergency” одночасно продукує множинні топології й темпоральності, конституюючи афективні атмосфери невідкладності й очікування рівномірних ритмів загального та приватного існування. У статті розглянуто культурні ефекти, що були ініційовані ціннісною енергетикою подій зими 2013–2014 років, такі як “трансмисія національного”, інтенція “відкритих шлюзів”, медіатизація “emergency”, осмислення яких потребує як дискурсивних, так і нон-дискурсивних підходів.

Ключові слова: суспільний стан “emergency”, афективні атмосфери фінансової нестабільності, культурні ефекти, культурні техніки, трансмісія національного в культурі та повсякденності, медіатизація “emergency”

Кілька останніх років українське суспільство перебуває у стані, що, за умов системної турбулентності й війни на Сході небезпідставно підпадає під дефініції “emergency”. Раптове нищення стабільності, що трапилося взимку 2014 року, вже не видається сьогодні надто дивовижним і абсолютно непередбачуваним раніше, не елімінуючи, втім, остаточно відчуття й очікування повернення розмірених ритмів життя. На тлі нескінченних мігра-

ційних потоків і терористичних атак у всьому світі точки відсилань і зіставлень згодом змінюються. Винятковість української ситуації, що зсунула центрацію сприйняття інсайдера з глобальних контекстів на суто локальні, що визначають “тут і тепер”, потроху втрачає унікальність. Винятковість модифікується в “гіпермодерний” стан, і це вочевидноється, зокрема й для пересічних споживачів медіа. “*Emergency*” набуває енергії експансивності та перманентності, прагне досягнення статус-кво, генеруючи із вимушених і випереджувальних реакцій спосіб життя людей. Власне, як і вважав Славој Жижек, котрий запропонував цей концепт для широкого вжитку, розмірковуючи про нову економічну діагностику сучасних суспільств і глобальних ринків після фінансової кризи 2007–2008 років [Žižek, 2010].

Розгорнені з приводу даного предмета дискурси охоплюють артикуляції двох відмінних, але водночас взаємозалежних і взаємопроникних інтенцій, — винятковості як домінантної парадигми розуміння станів “*emergency*” і “*emergency-життя*” як тривалого складного адаптивного процесу, насиченого, а сьогодні особливо, явищами стохастичної природи. Інтерес до обговорення інспірований передусім питанням про те, як управляти “*emergency*”, критичним аналізом “політики виключення”, що стає звичайною урядовою практикою, далеко не завжди узгодженою з ліберальними й демократичними настановами. Обговорення предмета відбувається інтенсивно [Massumi, 2009; Ophir, 2010]. Йому цілком присвячено один зі спеціальних тематичних номерів часопису “*Theory, Culture & Society*” недавнього часу. Дискусії стосуються імплікацій “*emergency*” в різноманітних царинах соціального життя, включно з економікою й інфляційними процесами, проблемами безпеки за умов постійних військових викликів (війна з наркотиками, тероризмом) і “бюрократичного віталізму”, “кібер-*emergency*”, програми боротьби зі СНІДом, гуманітарної допомоги, повсякденних завдань розподілу ресурсів у локальних масштабах тощо [Theory, Culture & Society, 2015].

“*Emergencies*”

Якщо і не безапеляційною, то, принаймні, резонною і прийнятною сприймається теза “винятки стають правилом”, оскільки лінії розмежування винятковості і нормальності в сучасному світі — чи то структурні конфігурації різних реєстрів і розмірів, чи то мережні сплетіння, взаємодії влади і повсякденності, чи то, тим паче, культурна мобільність — розпливчасті й нечіткі. Перебування соціальних порядків між фактами і нормами, або нелінійна співвіднесеність елементів та емерджентних властивостей соціальних систем давно прочитується як даність, згідно зі, скажімо, Габермасом або Луманом. Про радикальну контингентність навколишнього і трансакційність життя, особливо в їхніх медіатизованих версіях, годі й казати. Утім, винятковість, що виникає як наслідки подій, здатних кардинально змінити заведений перебіг речей, траєкторії відтворених трендів, і поглиблюється згущенням емерджентних схильностей системного характеру, залишається фактично спостережуваною і фіксованою.

Можна сказати, що концепт “*emergency*” (надзвичайні умови, надзвичайний стан), що набуває нині дедалі більшого поширення стосовно стану суспільства, поєднує в собі конотації надзвичайного, а й такого, що перебуває за його межами, тобто жодним чином не обмежений уявленням про емерджентність як “нормальну” властивість системи, хоча й не уникає його. Концепт “*emergency*” відносять до кризового вокабуляра, неординарно співвідносячи з термінологією “кризи”, “катастроф”, “нешасних випадків”, “тероризму”, розуміючи під ним призупинення налагоджених соціальних і культурних порядків, тимчасове скасування раніше чинних правил, затримання чи відтермінування декларованого або очікуваного розвитку [Adey et al., 2015]. Іноді він інтерпретується як стан “облоги” або “необхідності”, що дає змогу легітимувати винятковість, щоб ухвалювати суверенні рішення, давати “виняткові відповіді” у цій двозначній зоні, де винятки і правила “проходять одне крізь одне” [Agamben, 1998: p. 37] й беруть гору зі змінним успіхом, посилаючись на закон або ігноруючи його. Такий підхід встановлює фокус на розуміння “*emergency*” в контексті політико-правової техніки перформативного (ре)утвердження привілеїв легітимної влади в регуляції поточного стану.

Якщо розпізнавати “*emergency*” в особливих анклавах соціального буття як відхилення і перешкоду “нормальним” соціетальним практикам, як квотовану “*emergency*”, увага переміщається на ризиковані для суспільної безпеки суб’єкти, об’єкти, мобільності й події, що загрожують налагодженій циркуляції інфраструктурних систем транснаціонального порядку, його контрольованій динаміці. Ідеться про алегальні, незаконні явища, що становлять невідворотну небезпеку для засад глобального неолібералізму, покликаних підтримувати, наприклад, корпоративну глобалізацію, міське споживання, криміногенний спокій, легітимований туризм тощо, — тобто про ті явища, що мають бути зведені до мінімуму, повсякденної непомітності або, щонайменше, не здійснювати в повсякденність свої підступні інтервенції, що викликають в ній фізичні й афективні стреси, і підлягати контролю. Передбачається, що співіснують мультипліцитні шляхи управління “*emergency*” і через “*emergency*”, і жоден з них не редукується до винятковості як техніки, парадигми або топології, хоча всі вони не уникають її [Adey et al., 2015: p. 8–9].

Артикульована контекстуальність — одна зі специфічних рис стану “*emergency*”, що конститується і репрезентується турбулентним полем подій. Події нагромаджуються одна на одну, продукуючи моментальні чи затяжні ефекти, які не будуть вичерпані й сліди яких не знищуються остаточно, незалежно від того, чи сприймаються вони як значущі в кожен даний момент або ж видаються лише супутніми, другорядними. Обставини екзогенного й ендогенного характеру, відтворювані та новостворені, звичні та неординарні, такі, що зійшлися воедино як історично задумане і випадкове, — всі вони далеко не останні оформлювачі “*emergency*” для суспільства, для спільнот та індивідів, що опинилися в їхньому вирі. Утворювані форми можуть розсипатися одразу після спорудження, уявляючи каркаси колишніх, перевірених часом, попри, здавалося б, узаконені цінностями та практиками пороги припустимого і ті, що маніфестовані нині. Часто це лише ви-

димість структурних і культурних перетворювань, що не заторкують підмурку, якихось непорушних засад спільного й окремішнього життя. Дизайн поверхні вельми важливий для суспільного комфорту, адже зумовлює, можливо, суперечливі реакції, одначе лише згодом випробування реальністю винесе йому осудження чи схвалення.

В українському суспільстві, що опинилося в таких обставинах, зростання невизначеності й суттєві вібрації спільного та приватного існування не дозволяють довіритися будь-чийм гарантіям (інституціональним і персональним) стосовно оборотності такого стану чи виходу з нього, його ймовірної тривалості. Виникають ризики, зважені й позірні, не запобігти перетворенню його на хронічне, перманентне, застрягти в цьому “піке”, що могло б обернутися “зміною долі” для багатьох і суспільства загалом, оскільки культура “*emergency*” безсумнівно транслюється на спосіб життя людей, їхні інтуїції, наміри та дії. Разом із тим поширена нині атмосфера “тимчасовості” того, що відбувається, спродукована екстраординарністю подій різного масштабу, підтримує в значній частини населення готовність розцінювати такий стан суспільства як часовий інтервал, проміжок, котрий необхідно пережити в ім’я неповернення до стабільності колишньої якості, заради справедливого і кращого майбутнього, використовуючи емансипаційний ресурс, що відкрився.

Інша особливість перебування в “*emergency*” — необхідність діяти, як на користь адаптації до нових обставин, так і на користь відсторонення від них, спротиву їм доступними способами, повсякденними “народними тактиками йти в обхід” (де Серто), або ж особистою і колективною участю в проектуванні якщо не радикальних, то принаймні часткових змін ситуації, в тому числі із дотриманням моральних, ідеологічних і прагматичних аспірацій. Стан “*emergency*” продукує релевантність дії, котра, як очікується, може диференціювати ситуацію, знизивши її невизначеність, прояснити її вразливі локації, що потребують негайного коригування, а головне, завадити потенційним погіршенням. У цьому полягає відмінність, скажімо, від ситуації “катастрофи”, “стихійного лиха”, коли найгіршого вже не відвернути, або ж “кризи”, що передбачає інституціональні режими пом’якшення і контролю. Хоча, ясна річ, такого штибу відмінності вельми умовні, вони відсилають лише до узагальненого образу “*emergency*”, до деякої “уявної сигніфікації” (Касторіадис), пов’язаної з відчуттями ургентності, невідкладності, добре відомої в медичних приписах. У тому числі й тому тут виникає активність, мобілізація пересічної публіки, здатної, як їй видається (що верифікується результатами дії), допомогти собі та іншим у відповідь на страждання і небезпеку тим, хто, подібно до них самих, опинився у схожих обставинах. Можна розцінювати це як людську емпатію чи прояви солідарності, про що недвозначно свідчить піднесення волонтерського руху з початком війни на Сході країни та інші гуманітарні ініціативи. Утім, дія може бути спрямована і на відсторонення від ситуації, ухилення від комунікації з приводу економіки і політики через ідеологічні розбіжності, марність спроб бодай щось змінити, зосередженість на суто особистих проблемах тощо. Поточні результати “*emergency*” залишаються скупченням невизначеностей, що мають властивість нашаровуватися, акумулюватися й ущільнюватися, конструю-

ючи мультипліцитні простори-часи присутності різного роду суб'єктів, речей і подій.

Топології і темпоральності

Реальність “*emergency*”, вписуючись у просторово-часові координати сучасної культури — *множинність і одночасність*, якщо мати на увазі всілякі зчеплення гетеротопій, що поєднують несумісні місця і часові тривалості, вирізняється також особливими онтологічними характеристиками. Застосовні до культурного контексту цікавитимуть нас тут найбільше. У просторовому вимірі українського випадку — в наявності спотворення географічних кордонів, вилучення зі сфери досяжного окремих територій, деформація просторів медійного доступу поряд з очевидним скороченням дистанцій наближеності до окремих місць і культур. Темпоральний вимір на офіційному і побутовому рівні фіксує пульсування апологетики або, навпаки, дискредитації великих і малих історичних періодів як засобів легалізації теперішнього, найближчого і недиференційного майбутнього. Тоді як індивідуальний внутрішній час, наше “Я, що триває”, як називав його Бергсон, найчастіше різоче не синхронне ані астрономічним, ані запущеним у різних версіях культурним і політичним годинникам.

І топологічні, і темпоральні порядки “*emergency*” багатоманітні, чим відкривають простір різноманітним класифікаціям, які, найімовірніше, виявляться вразливими через ситуативні претензії спостережуваного стану на винятковість, що потребує принаймні “насиченого опису”, що закарбовує деталі. Простори, без сумніву, можуть бути видимими, безпосередньо доступними для огляду або уявлюваними, символічними, втраченими і знову знайденими чи привласненими. Але також і невидимими, не самоочевидними, на які є тільки натяки, підозри щодо їхнього існування, належні першою чергою до політичної, владної сфери, щільно облутаної тенетами приватних і корпоративних інтересів. Всюдисущі медіа ініціативно або стимульовано постачають публіці неабиякий матеріал для інтерпретацій таких заповідних, закритих зон, тож фрагментарно вони проступають на поверхні, приховуючи головне. Одначе попри відсутність чітко зримих аргументів для достовірного знання, у сплетінні таких інтересів еліт, що розривається лише під впливом домінантної зараз структури, схоже, мало хто сумнівається. Після Бурдьє топологічна навичка оглядати простори із покладами різноманітних капіталів і запеклою конкуренцією за владу над інтерпретаціями добре засвоєна соціологічною практикою, й альтернативи соціальному конструктивізму, такі як “релятивна онтологія” гібридного світу Латура або критичні пропозиції “соціальної топології” Джона Ло, її лише загострюють і вдосконалюють.

І ті, і інші простори “*emergency*” присутні як в індивідуальному сприйнятті, так і в колективному досвіді — інституціональному, груповому, публічному, повсякденному. При цьому буквральність фізичного простору у зв'язку із зазіханнями ззовні на територіальну цілісність держави, а також енергійними зусиллями зсередини з перепідкорення матеріальних об'єктів, надає життєво важливий імпульс, що підтримує набубнявілу і ніби нездо-

ланну напруженість у суспільстві. Безперечно, до фізичного відносять соціальні семантики, а самі соціальні й культурні протяжності та обсяги не менш інтенсивно ідентифікуються у конфігураціях, що змінюють одна одну, активуючи механізми інклюзії — ексклюзії. Останні продукують сигнальні орієнтири членування культурного середовища й обчислювальних у ній *humans* і *nonhumans* за *політико-культурними, кримінально-правовими, гуманітарними і вітальними осями, векторами розвитку*.

Ексклюзивні та інклюзивні процедури надміру втілені в публічних й інтимних дискурсах, програмах, проектах, актах через оцінну сигніфікацію та перформативи ілюзорних, уявлюваних або реальних одиниць, що взаємодіють у соціумі й позиціонуються у просторах або мережах. Оскільки така робота неприховувана й демонстративна як у риториці влади й медіа, так і в повсякденності, культурні поля коливаються з чималими амплітудами, посилюючи то одну, то іншу операцію цієї спареної дії і перманентно реформатуючись. А в акторно-мережевому баченні — культурні мережі виштовхують смислові й матеріальні вузли з дефектом, прагнучи безперешкодного функціонування; або, навпаки, приєднують до структурно-семантичних ланцюгів фізичні об’єкти, речі, що не мали в них раніше вирішального значення, такі, наприклад, як зброя, передбачаючи її безсуб’єктну присутність у якості дедалі поширюваного аргументу дії не лише у військових конфліктах, а й у домашніх суперечках. Кого включати, а кого виключати зі значимих номінацій і з яких причин і приводів, вирішується швидко, хоч і не одним разом і по-різному, як це добре проглядається в антикорупційній активності та в судових жестах.

Якщо уявлення про простір пов’язані найчастіше з описами суспільства, сегментацією його структур і акторів, то діагноз часу вказує радше на тенденції трансформації поля можливостей, тобто умов його зміни [Hammer-shøj, 2015]. Тому час як неодмінний ресурс руху і змін потрапляє в орбіту “політики часу”, котра, як її розуміє Петер Осборн, дає змогу суб’єктам, які її правочинно і самопроголошено втілюють, вважати “часові структури соціальних практик специфічним об’єктом свого трансформаційного (чи охоронного) наміру” [Osborn, 1995: p. xii]. Правомірно сказати, часові множини різняться відповідно до опанованих “політикою часу” технік і технологій. Темпоральність може оформлятися у вигляді відмови від минулого або його цензури, аж до легітимованих табу, порушувати які забороняється актуальною мораллю і правом, інсайтів сингулярності події та персони, пунктуальності того, що відбувається, заморожування поточного моменту в очікуванні дії, як у разі загальмовування реформаційних процесів; і навпаки — у вигляді пришвидшення дії, коли справа стосується економічних та ідеологічних регуляторів масової поведінки, таких як запровадження підвищених тарифів на комунальні послуги або законодавчі ініціативи декомунізації. Тобто в “політиці часу” темпоральна опозиція “поспіху — гальмування” може нарощувати інтенсивність: поспіх стає ще поспішнішим, підпорядковуючись мотиву невідкладності, а уповільнене ще більше вповільнюється й боронить усталене. Не виключені й рекурентні ритми, символічно поймаєні завдяки не так історичним аналогіям (наприклад, сприйняття анексії Криму за аналогією з аншлюсом Судетської області Німеччи-

ною 1938 року тощо), як асоціаціям з не дуже давно пережитим періодом, наявним у пам'яті чинних акторів. Помітне погіршення кримінальної ситуації, розширення просторів злочинності, що має свої пояснення через збої системи, повертає відчуття “лихих 90-х”; або, що конче характерно для *стану “emergency”*, охопленого переживаннями теперішнього, у вигляді різноманітних проєкцій майбутнього — від катастрофічних, невідконтрольних, або загрозливих, наповнених есхатологічними передчуттями, або ж невизначених, розпорошених і таких, що затуляють звичний і зрозумілий лінійний шлях часу, до оптимістичних сценаріїв, що привносять у теперішній відтинок часу щось точно можливе і співвіднесене з майбуттям стабільних і благополучних суспільств.

Як епістемологічні засади “політики часу” дослідники схильні розглядати “політику істини” Фуко, котрий вбудував в інструментальні розшифрування генеалогії влади менеджмент суспільства і його членів за посередництва знання, маючи на увазі, що соціум виробляє свої уявлення про істину, прийнятні для нього дискурси, які виконують функцію правди [Foucault, 2007], що сприймається на віру як така. Збуджене “уявлення *“emergency”*”, — вважають Свен Опіц і Юта Тельман, посилаючись на Луманову теорію соціального часу, що має бути наділений механікою оператора, — культивовані й поширювані дискурси про майбутнє як про раптові, непередбачувані й потенційно катастрофічні події доволі суперечливо впливають на різні царини життя. Вони проблематизують узгодженість образів, наприклад, фінансової та правової перспективи, підривають захист порядку, встановленого ліберальним публічним законом, апелюючи до необхідності та неминучості, але водночас функціонують як темпоральне зміцнення модусів ґрунтованого на подіях капіталізму (*event-based capitalism*) [Opitz, Tellmann, 2015: p. 107–108]. Таким чином, космос *“emergency”* насичений партикулярними просторово-часовими утвореннями, що ставлять одне одного під сумнів, але зовсім не мають на меті остаточне взаємне знищення, складним чином співіснують, відстороняються і зіштовхуються між собою, нагнітаючи й відтворюючи атмосферу надзвичайного, що трансформується у повсякденне.

“Атмосфера” виникає в термінологічному ряді не випадково. Скот Леш, концентруючись на топології та соціальній уяві, характерній для сучасних соціотехнічних систем, уводить такі пояснення. Феноменологія відкрила суб’єктивності метафізичний обрій для конституювання смислів буття, який, подібно до перспективи в живописі Відродження, проглядається на відстані. У нашій топологічній модерності він розпорошується в атмосфері, що втілює фізичне і метафізичне. Тим самим матеріальність соціального світу не втрачає першорядності, але колишні символічні форми репрезентації не вловлюють цих змін. У спробах їх осягнути й уявити звертаються до важливості розриву із символічним на користь “реального” (Жижек), до артикуляції наділеного продуктивністю “уявлюваного” (Касторіадис) — і, певно, до сферологічної поетики буття Петера Слотердайка, який описує три види просторової організації соціального, з яких сфера “піни” (Shäume) втілює стан множинності, нестабільності, випадковості й децентрованості, взаємодіє зі сферою “кулі-глобуса” (Globen), проєктів спільного люд-

ського існування, але й здатна поглинати тендітні сфери-“кулі” (Blasen) індивідуальних контактів [Сивков, 2014]. Для Леша атмосфера як сферичне покриття відчувається зсередини, в перебуванні в ній, так, як нібито ми увійшли всередину арт-інсталяції, що відсилає до незабутого твердження МакЛуена про те, що ми перебуваємо всередині медіа, всередині об’єкта [Lash, 2012: р. 269–272], або, скажімо, до пропозиції подивитися на світ “очима Гоголя”, зверненої до відвідувачів на київському Гоголь-фесті.

Стосовно концептуалізації “*emergency*” Дерек МакКормак робить наголос на афективній матеріальності атмосфер, що реагують на зростання мінливості повсякденного життя, на їхніх темпоральних імплікаціях. Тут важливо звернути увагу на афективну й культурну інтенсивність фінансової нестабільності, котра, перевищивши певний поріг, трансформується в безтілесне і нематеріальне явище, як про це говорять Дельоз і Гватарі [Deleuze, Guattari, 1988]. Сприймається воно як якась атмосферна подія, що захоплює своїм впливом, дестабілізує звички, атитюди і практики людей, загострюючи для них ризик “зміни долі”. “Такі атмосфери інтенсифікують все навколо і можуть пришвидшуватися афективними відносинами між людьми та об’єктами — відносинами, що в багатьох випадках артикулюються через ціну. Процес можна описати в термінах змін афективного тону чи температури речей, що беруть участь у повсякденному житті, як близький до вилучення об’єктів у людей, процесу, що набув обрисів у Беньяміна” [McCormack, 2015: р. 142]. “Афективно-матеріальний ансамбль”, який виникає на тлі зростання інфляції, помітно контролює у повсякденності ситуацію і перспективи виживання, збереження чи впевненості щодо наявних форм життя. Наскільки суттєва його активність у сьогодиньшому українському суспільстві, підтверджується численними спостереженнями. Зокрема, за даними моніторингу “Українське суспільство” 2016 року, подальше підвищення цін очолює ієрархію ризиків (чого побоюються 80% населення), що задає єдину абсолютно спільну думку в сегментах тих, хто довіряє медіа, відомим продюсерам катастрофічних світовідчуттів, і медіаскептиків, хоча назагал уявлення про ризики у них різні [Костенко, 2016].

Культурні ефекти

Звісно, атмосфери фінансового розладу, що обволікають простори життя і коригують їхні ритми, не без потужного впливу чинника війни, що триває на Сході, розподіляються диференційовано. Найвідчутніше вони синтезуються навколо категорій із невисокими фіксованими доходами, у співвіднесенні з наявною соціальною структурацією. Але також вони суттєво залежать і від культурної компетентності й культурної чутливості громадян, які належать (умоглядно або фактично) до тих чи інших культурних середовищ. Соціальна і культурна топології соціуму, як відомо, не є строго симетричними, хоча й безсумнівно відчувають непереборний взаємний вплив, одночасно зазнаючи резонансів поточних подій. На зростання фінансових негараздів значна частина населення відповідає обмеженням споживання, і мало кому вдається уникнути лімітувальних практик, як, утім, і трансформованих у рутинні повсякденних дій, спрямованих на те, щоб бодай якось

уникнути руйнівної інфляції — від ретельного відстежування численних споживчих акцій, до обміну інформацією в інтернеті про технології вповільнення роботи лічильників електроенергії. Тобто стихійно або цілеспрямовано витрачаються більші, ніж раніше, енергетичні й часові ресурси на вироблення якогось прийняттого алгоритму організації сьогодення, аби впевненіше транспортувати його в найближче майбутнє. Такі тактики, спрямовані на отримання користі з випадку, щасливої можливості можуть свідчити, стверджує Мішель де Серто, про відсутність власного місця у тих, хто на них пристає, про перебування в не-місці, що внеможливіє нагромадження переваг і посилення позиції [Серто, 2013: с. 109–112]. Точніше, власна колишня позиція не впізнається, ледь помітна, проте рівень домагань, сформований досягнутим перед тим статусом сімей і культурними перевагами, поки що залишається планкою, яка регулює відмову від звичної системи витрат, стримування здавалося б необхідних витрат в обмін на блага, володіння якими зовсім нещодавно приймалося як природне.

Дослідження фіксують: культурним сегментам середнього і вище статку доводиться скорочувати внески в освіту свою і своїх дітей, що характерно для *“інструменталістів”*, переконаних у тому, що ерудитія в культурі сприяє життєвому успіху. Обмежують свої розважальні, туристичні звички і практики *“турботи про себе”* *“естети”*, для котрих вельми важливою є насолода творами літератури та мистецтва. Лімітуються практиковані *“критиками”* — освіченою, прихильною виховній доктрині публікою — придбання дорогих товарів тривалого користування, витрати на хобі, дозвілля, книги й газети, сімейні свята. Своєю чергою, малозабезпечені категорії виявляються й зовсім у скруті, коли вони не в змозі вчасно повернути кредити, оплачувати мобільний зв'язок і комунальні послуги, як *“індиферентні стосовно культури”* люди. Інші не в змозі купувати необхідні ліки і продукти, як у разі *“ідеологів”*, матеріально зорієнтованих і пасивних; купувати одяг і взуття, як у разі *“конформістів”* — низькооплачуваних зайнятих і пенсіонерів — тих, хто пояснює свою культурну неучасть дефіцитом часу, фінансовими труднощами, проблемами зі здоров'ям [Костенко, 2015]. Ясна річ, дуже різні обмеження та скрута навряд чи порівнянні. Але в усіх випадках повсякденність винаходить, якщо не наново, то в змінених формах і ритмах. Спотворення траєкторій споживання в супроводі переживань ургентності залишає відчуття меншовартості й ураженості, що ризикує утвердитися надовго, перешкоджаючи вільному мисленню й адекватному сприйняттю подій та перспективи. Оскільки цінову нестабільність можна розглядати як *“обмежену emergency необмеженої тривалості”* [McCrack, 2015: р. 144], це стає предметом біополітики та безпеки, відповідальності національних урядів, що неодноразово розглядалося в контексті розроблення систем моніторингу цінової динаміки після Другої світової війни й у подальший час [McCrack, 2015].

Розріджена атмосфера *“emergency”* у нинішньому українському суспільстві, втім, зумовлює й іншого роду ефекти — власне культурного штибу, що ініціювалися імпульсами подій зими 2013–2014 років. Серед найпомітніших з них, що фіксуються безпосередньо одразу після подій або відчу-

ваються згодом, проглядаються трансмісія національного, інтенція “відкритих шлюзів”, медіатизація “emergency”.

Трансмісія національного відбувається в результаті перегляду проектів культурної ідентичності, її особистих і групових утверджень, рефлексійних та інтуїтивних виборів, відповідно і на протиположний інституціональний сценарій. Тестування таких проектів здійснювалося майже з обов’язковим символічним оснащенням місткими і виразними для маніфестацій ідентичності матеріалами. Поширені формати й механізми спільного конструювання символічного оточення розроблялися завдяки *спонтанній і реактивній участі* громадян, збудженій ціннісною енергетикою Майдану, подальшої анексії Криму і збройного протистояння на Донбасі. Формати відомі: *ритуалізація* національної пам’яті й солідарності (від державних нагород героям до скорботи на концертних майданчиках), *інкорпорування національної символіки* у повсякденність (від виконання державного гімну в різних аудиторіях, декору міських просторів до індивідуальних емблем причетності), *промоушн належності* (від звернення до теми національного в рекламі, постах і тегах веб-форумів, благодійних і комерційних заходів до використання національних елементів у модному дизайні). Тобто йдеться про власне культурні рухи, що набули відносної автономії, підкріплюючись імперативами базових культур і осягненням нових ціннісних преференцій.

У стані “*emergency*” символічне середовище насичується і розігривається досить швидко, але так само швидко здатне охолонути, залишаючи як культурні артефакти лише вибране, зсуваючи символічні елементи із загаслими сигналами до периферії поля зору. Крім реконструкції символічного середовища, яка навмисно на видноті, підтримана обґрунтуваннями політичного, ідеологічного, морального штабу, трансмісія національного, спираючись на інтуїтивні й раціональні механізми, претендує на перегляд онтологічних порядків. Вибори ідентичності в обставинах невідкладності інспіровані претендуванням на “власне”, тобто простір власної влади і волі, дефіцит якого так гостро відчувається за умов довгострокової цінової нестабільності. “Це, якщо завгодно, — гадає Мішель де Серто, — картезіанський жест: окреслити своє власне у світі, зачарованому невидимими силами Іншого” [Серто, 2013: с. 109]. Ідентифіковане як знання щодо власного місця, досягнуте зусиллями волі, співвіднесеної з необхідністю, національне легітимується як код консолідації й солідарності, що надихає громадянське суспільство.

Якщо не заторкувати питання про національне, вписане в організаційні принципи політичної модерності, зміна культурної онтології в цьому зв’язку породжує відлуння культурних імплікацій. Як ціннісна позиція — набуття дискурсивного і тілесного досвіду права тримати у своєму віданні й відповідати за цей, визначений власним, простір — виникає *волонтерство*. Добровільне інвестування цільової і ціннісної дії у спільне благо, незважаючи на маніфестоване суспільне визнання, стикається із масою перешкод — аксіологічним нерозумінням з боку не належних до цього руху, але й із конфліктами самоорганізаційних і самореферентних його підвалин зі структурними і політичними, від яких волонтерство одразу принципово

відмежувалося, із конкуренцією різного роду партикулярних інтересів і міркувань матеріального, прагматичного характеру.

Обстоювання власного місця суспільства і трансмісія національного інтенсивно супроводжується *трансляцією кодів війни й очищення* лінгвістичними, візуальними, цифровими засобами, що утримує комунікативні мережі в перманентному напруженні й повідомляє аудиторіям широкий спектр афективних реакцій, установок на знання, так само як і їх блокування, приваблення сакральним і скептицизм стосовно всіляких інтерпретацій того, що відбувається. Довіра до медіа, ключових трансляторів таких кодів, помітно падає в усіх соціальних і культурних стратах, на тлі очевидної втрати авторитету найважливіших соціальних і політичних інститутів. Причин цього чимало за розмаїття функцій і можливостей сучасних медіа. Серед суттєвих, мабуть, те, що українські громадяни розцінюють ЗМІ як інструмент політичного впливу, публічно припустимої репрезентації влади і нелояльністю до них маніфестують своє незадоволення поточною політикою, що не переконує людей в ефективності й недвозначності її позитивних зусиль [Костенко, 2016]. Зрештою — і через два роки — коди війни й очищення, що дають ключ для розмежування профанного і сакрального, настільки необхідного для ідентифікації “власного”, як показує Джефрі Александер на прикладі ставлення американців до Холокосту [Александер, 2013], точно беруть участь у формуванні порядку денного українських медіа. Проте вони дедалі менш артикульовано зчитуються, розпорозуючись в інформаційних шумах, сприйманих реципієнтами, котрі не довіряють медіа.

На шляху до “власного” є неминучими просторові пастки закритості, яка зазвичай передбачається в політичних есенціалістських версіях національного. Ризики замаху на власне місце, суверенітет держави у визначених як виняткові обставинах ініціюють необхідні охоронні відповіді й можуть загострювати такого роду політичні доктрини. Глобалізація, як відомо, забезпечує нові контексти трансформації національних ідентифікацій, образи національних держав і суспільств переосмислюються засобами космополітичної уяви. Інтерактивні взаємодії глобального і локального в сучасному світі — це “не-лінійний, діалектичний процес, — вважає Ульріх Бек, — в якому універсальне і партикулярне, схоже і несхоже, глобальне і локальне мають сприйматися не як культурні полярності, а як взаємозалежні і взаємопроникні принципи” [Beck, 2006: p. 72–73]. Власне, цими принципами не можна не керуватися в міжнародній політиці сучасних держав, включених у потоки й мережі глобальних трансакцій і норм. Разом із тим у стані екзогенної й ендогенної небезпеки України державна політика *розсуває межі політично доцільного в зоні культури та інформації*. Тим часом питання стосовно порогу прийняттого в інформаційному регулюванні не дістає єдино правильного розв’язання, суперечливо впливає на процеси трансмісії національного, консолідації політичної нації. У 2015 році із судженням “*Коли країна в небезпеці, дуже важливо обмежувати поширення культурних і художніх творів, що суперечать нашим ідеалам і цінностям*” погодилися різною мірою майже половина опитаних у моніторингу “Українське суспільство”, тоді як третина висловила різною мірою незгоду. Що стосується політичного коригування навколишнього символічного середовища (пе-

рейменування населених пунктів, підприємств і вулиць), то тут неприйняття переважало в усіх культурних сегментах, хоча культурні реакції громадян були далекі від одностайності, що потребує публічних обговорень і компромісів у здійсненні регулятивних дій [Костенко, 2015].

Інтенція “відкритих шлюзів” означає розширення обрію можливостей — очікування, проєкції, реалізації індивідуальної та групової креативності в найрізноманітніших царинах, завдяки енергії відновлення, організація культурних подій (акції, флеш-моби, перформанси, освітні та розважальні проєкти), у тому числі й через соціальні мережі, де споживачі, залишаючись непомітними раніше виробниками культурного змісту, здобувають визнання. Такий ефект, що нерідко супроводжує масові протестні рухи під гаслами свободи, деякою мірою долає закритість і зведення кордонів, передбачених регулятивними процедурами в трансмісії національного, забезпечує вихід до глобалізованих зразків, що перебувають в обігу, надаючи свідчення своєї суверенності. І власне хаотичність і надолужувальні ритми культурних дій не сприймаються як винятковість поточного моменту, оскільки мінливість мультипліцитних культурних форм в останні десятиліття вважається нормальним та іманентним станом. Наголошуючи цю обставину, дослідники топологічних порядків сучасної культури певні, що “культура дедалі більше зорганізовується в термінах її здатності до змін. Тенденції до інновацій, до інклюзії й ексклюзії, до виразності виникають в культурі як поле єднання, тобто як упорядковане завдяки нерозривності, але не як структура, ґрунтована на сутнісних властивостях, таких як архетипи, цінності та норми, або регіональна локація” [Lury et al., 2012: p. 5].

Ці полемічні, але, поза сумнівом, такі, що стають дедалі впливовішими, підходи, нондискурсивні теорії наполегливо ведуть дослідження за межі тексту, який передбачає інтерпретацію в пошуках значень і смислів (чим культуру бачили тривалий час), і пересувають фокус на технологічний вимір культури і медіа — в контексті розкриття “безмовних процесів знання” шляхом демонстрації опрацювання об’єктів і використання інструментів (Латур), розуміння смислів, минаючи герменевтичні операції (Гумбрехт), або трансформації “лінгвістичного повороту” в “медіа поворот”, який аргументує, що медіа не тільки здійснюють комунікацію, а й виробляють те, що вони комунікують (Кітлер), як, утім, і закидів дискурсивним теоріям в недооцінці епістемологічної влади іміджів. Концепт культури набуває нових контурів, підсумовують Сибіл Кремер і Горст Бредекамп: “Культура більше не справа монолітної нерухливості, що застигла у працях, документах чи пам’ятниках, вона перетікає в наші повсякденні практики з об’єктами, символами, інструментами й машинами. Право винятковості, що його мова домоглася для себе (у плані презентації культури), більше не безперечне. Саме у взаємодії мови, зображення, писемності й машин — у взаємності між символічним і технічним, між дискурсивним і іконічним — культури з’являються і відтворюються” [Krämer, Bredekamp, 2013: p. 24]. У повсякденних уявленнях про культуру перегляд усталених поглядів на текстуральні культурні засади вельми виразний. За даними EUROSTAT, у 2007 році чверть європейців асоціювали культуру з “літературою, поезією, дра-

матургією й авторами” (24%), тоді як близько 40% — з “виконавським і візуальним мистецтвом” [Cultural Statistics, 2011: p. 147].

Інтерес до технологічного аспекту культури спрямовує увагу до *культурних технік*, якими здійснювалася і здійснюється сьогодні культура. Культурні техніки (Kulturtechniken) — багатоплановий концепт, котрий часто вписують у цілком специфічні підходи, і центрація на ньому останнім часом ініційована розробленням німецької теорії медіа, що відсилає до праць Фридриха Кітлера. Дебати з приводу того, що переважно синтезовано в цьому концепті — онтологічні переваги культури чи техніки, — доволі енергійні й залучають постгуманістичні, техноцентричні, але й антропологічні інтерпретативні аргументи [Winthrop-Young, 2013]. Тим часом міркування про культурні техніки засвідчують, що не існує документів культури, які б одночасно не були документами техніки [Winthrop-Young, 2013: p. 6], і ними треба володіти (чи, може, вони заволодівають нами, вбудовуючи у свій алгоритм?), що визначає культурну компетентність, здатність залучення в культуру, культурну партиципацію. Крім “елементарних” культурних технік, таких як письмо, читання або лічба, для обізнаності в культурі сьогодні не обійтися без того, що йменують комп’ютерною і медіаграмотністю. Чи будемо ми трактувати медіа як механізми оповіщення, комунікації і трансляції смислів або ж як рефлексію техніки й технології про самих себе, технологічна оснащеність індивіда виявляється вирішальною в культурній дії. Ідеться не суто про медіа-специфічні ментальні й концептуальні вміння, витончене знання і навички долучатися до світових мереж або безпомилково розрізняти навмисні і ненавмисні повідомлення, вигадані чи документальні сюжети, а й, скажімо, про опанування “технік тіла”, як їх розумів ще Марсель Мос, коли розповідав про стиль прогулянки і манеру ходити в різних країнах, що були прищеплені кінематографом і поєднували біологічні та кінетичні реакції з культурними очікуваннями, що також вказує на зону, де ця сукупна конфігурація присутня [Мосс, 1996: с. 242–263; Winthrop-Young, 2013: p. 6]. Схожим чином, управління смартфоном, зйомка, selfie в екстремальних ситуаціях потребують особливих “технік тіла”, що пов’язують воедино культурний продукт, який продукує смисли, технічний пристрій із незбагненою природою, що викидає на поверхню лише перелік операцій, і тілесні зусилля.

Навряд чи можна стверджувати, що в суспільному стані “*emergency*” інтенції “відкритих шлюзів” для різного штибу культурних намірів перетворилися на широко практиковані дії. У 2016 році лише кожна двадцять п’ята доросла людина в Україні активно брала участь, наприклад, в організації та проведенні культурних заходів — фестивалів, вуличних свят, художніх ярмарків, конкурсів тощо, хоча репрезентація цих подій через інтернет розширює їхній простір до більш істотних розмірів, відтворюючи і зміцнюючи перспективу вільної партиципації.

Медіатизація “emergency”. Визначення впливовості медіа стає сьогодні важкодоступною і складно передбачуваною справою, тож будь-які категоричні оцінки з цього приводу умовні у наявній контекстуальності. Обставини надають інформаційним і комунікативним трансляторам необхідність

обстоювати національно-політичну ідентичність за умов інформаційних атак ззовні, але також і енергійної політичної мобілізації на ринку медіа, конкурентної активності інтернету тощо. Утім, попри авторитет українських ЗМІ як необхідного і достатнього інформатора, що нині похитнувся, їхня участь у продукуванні суспільного клімату досить суттєва.

Як це й відбувається в сучасності, традиційні й новітні медіа перманентно уточнюють координати будь-яких можливих ідентифікацій, продукують численні узгоджені та неузгоджені ефекти, конституюючи і виготовляючи “*emergencies*”. Медіа у змозі транслювати і генералізовані образи, що претендують на тотальні картини світу з його глобальним охопленням, і фрагментарні іміджі в рамці національних фреймів мовлення, *інвестуючи афективні атмосфери* невідкладності й очікування, темпоральної розосередженості, мінливої топології існування. Ідеологія медіа така, що вони регулярно і наполегливо повідомляють аудиторію про те, що “насправді” є вартим предметом для занепокоєння і роздумів, оскільки значимий навколишній світ зовсім не той, яким видається зайнятій своїми проблемами повсякденності. Це аж ніяк не передбачає виняткової пильності аудиторій до порядку денного медіа; навпаки, неухважність та індиферентність характерна для значної її частини. Однак звичність, рутинність, з якою медіа присутні в нашому житті, давно вже привчили публіку до “медіатизованої соціальності” [Frosh, 2011], що виявляється, наприклад, у феноменах “дистанційного страждання” і зворотному ефекті “втоми від співчуття” [Beck, Levy, 2013: р. 19–20], вочевидь характерних для українського суспільства з нинішнім військовим протистоянням.

Медіатизація “*emergency*” забезпечує особливі темпоральні наративи, одночасно збуджуючи обтяжливі переживання щодо теперішнього і найближчого майбутнього, але й наділяє їх чималими шансами. Ульрих Бек і Деніел Леві вказують на властивий сучасним медіа механізм *премедіації* майбутнього, що не підвладна прогностичним амбіціям колишніх часів або завданням контролювати прийдешнє. *Премедіація* не заторкує питання про те, наскільки автентичними є репрезентації причинно-наслідкових зв’язків подій і явищ, пропонуючи різноманітні версії “дискурсу правди”. Медіа передбачають необізнаність публіки з цього приводу й усталюють його структури, вони покладають незнання передумовою уявлення майбутнього і ремедіатизованого минулого [Beck, Levy, 2013]. Незнання розцінюється як припустиме і прийнятне, як “регульована втрата інформації” за умов її надлишку та дефіциту часу сучасної людини [Большц, 2011: с. 19]. Довірою до медіа *незнання легітимується*, позаяк слугує своєрідним “інструментом інституціональної економії”, що скасовує завдання перевіряти інформацію і встановлювати її достовірність [Розанваллон, 2012]. Настанова на незнання характерна для тих, хто зорієнтований на медіа, залишаючись цілком упевненим у своїй фінансовій витримці, незважаючи на “атмосферний тиск” інфляції, і закриваючись від можливих когнітивних дисонансів. Але незнання — це також платформа для неухважності, відсутності інтересу до медіаінформації або її неприйняття, підозри в недоброякісності та упередженості. Особливо це притаманне соціально неблагополучним категоріям, чие існування у стані поглиблення “*emergency*” межує з екзистенціальним і

фізичним виживанням, і офіційні відомості про обнадійливе управління їхньою ситуацією не сприймаються як переконливі. Довіра втрачає здатність компенсувати ці когнітивні прогалини, й аудиторії набувають “право не знати” і не довіряти, чим розширюється функціональна придатність незнання. Перед споживачем, що рефлексує, виникає дилема: або шукати нові джерела інформації, або прийняти за даність той факт, що медійна публічна сфера суспільства потерпає від двозначності, і на таку комунікацію не можна покладатися. Резонно розмірковувати про типи темпоральних проєкцій, що формуються як достатньо складні комплекси раціоналізованих уявлень і суб’єктивних значимостей індивідів.

Утім, публічна сфера модифікується структурно і сутнісно, конституюється з підключенням новітніх медіа. Саме таким є її сучасний варіант, де вирішальна роль належить тілесній взаємодії людей із гаджетами онлайн-комунікації, що блискавично з’єднують інформаційні мережі в різних напрямках [Butler, 2011]. Події Майдану вочевидь це продемонстрували, мабуть, вперше в Україні надавши досвід настільки масштабної добровільної мобілізації, ґрунтованої *на медійних інверсіях публічного і приватного*, але також людського і технічного. Такі зсуви в соціальній онтології не останньою чергою зумовлені медіа-залежними онтичними операціями, які в перебігу техніко-матеріальної деконструкції вбачаються процесорами особливого *медіального простору*, що не належить ані суб’єктові, що сприймає, ані сприйманому об’єктові [Winthrop-Young, 2013: р. 12–14]. Антропологічна аналогія, неодноразово згадувана в цьому зв’язку й узята з чудового есе Зимеля “Міст і двері”, описується Бернардом Зигертом як операціональний поріг, що створює відмінності між “усередині” і “зовні”, перебуваючи між цими двома територіями як прихований третій, який не розкриває, з яких технічних операцій воно виникає [Siegert, 2012]. У Зимеля, тим часом, буквальна і символічна втіленість дверей потрапляє в контекст міркувань про людину як про істоту, яка з’єднує і роз’єднує, істоту обмежену й вільну від меж, вийти за які до свободи і дає змогу рух дверей [Зиммель, 2013: с. 149–150]. І дискурсивні, і недискурсивні, антропоцентричні і техноцентричні концептуалізації медіа в їхньому розширеному значенні, осмислюючи механізми конституювання і відтворення стану “*emergency*”, мають різочі аргументи і привабливі метафори, які потребують співвіднесення, суміщення і вибірконості. Як неординарно впроваджуються в ужиток нові культурні техніки, демонструє приклад е-деклараций доходів в Україні, що медіатизує, крім ідеї прозорого контролю, “вітальні” статусні інтереси.

Перебуванням суспільства в інтервалі “*emergency*” продукуються нові системні вразливості, пов’язані з реформатуванням колишніх соціальних і культурних порядків, які резонують в усі сфери життя чинником війни на Сході. У розумінні цього суспільного стану не обійтися без комплементарності центрального тропа “винятковості” й уявлень про квотоване “*emergency*”. Економічні регулятори і монітарні інструменти, тексти і культурні практики продукують особливі топології й темпоральності, передбачають різні логіки їх розуміння та управління, успадковані з класичної соціології і створювані сьогодні.

Джерела

- Александр Дж.* Смыслы социальной жизни: Культурология / Александр Дж. ; пер. с англ. Г.К. Ольховикова ; под ред. Д.Ю. Куракина. — М. : Праксис, 2013.
- Больш Н.* Азбука медиа / Больш Н. — М. : Европа, 2011. — С. 19.
- Зиммель Г.* Мост и дверь / Г. Зиммель // Социология власти. — 2013. — № 3. — С. 149–150.
- Костенко Н.* Співвіднесеність із культурою в стані “emergency” / Н. Костенко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. — 2015. — Вип. 2(16). — С. 390–405.
- Костенко Н.* [в печати]. Недовіра до медіа: структурні та культурні пороги припустимого / Н. Костенко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. — 2016. — Вип. 3(17).
- Мосс М.* Техники тела / М. Мосс // Общества, обмен, личность. — М. : Наука, Глав. ред. восточ. литературы, 1996. — С. 242–263.
- Розанваллон П.* Контрдемократия: политика в эпоху недоверия [Электронный ресурс] / П. Розанваллон // Неприкосновенный запас. — 2012. — № 4(84). — Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2012/4/r2.html>.
- Серто М. de.* Изобретение повседневности. 1. Искусство делать / Серто М. де ; пер. с франц. Д. Калугина, Н. Мовниной. — СПб. : Изд-во Европ. ун-та в Санкт-Петербурге, 2013.
- Сивков Д.Ю.* Иммуниет в камне: архитектурная теория Петера Слотердайка [Электронный ресурс] / Д.Ю. Сивков // Социология власти. — 2014. — № 2. — Режим доступа : <https://www.litres.ru/d-u-sivkov/immunitet-v-kamne-arhitekturnaya-teoriya-petera-sloterdajka-18530274/>.
- Adey P.* Introduction: Governing Emergencies: Beyond Exceptionality / P. Adey, B. Anderson, S. Graham // Theory, Culture & Society. — 2015. — № 32(2). — P. 3–17.
- Agamben G.* Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life / G. Agamben ; Trans. Heller-Roazen D. — Stanford, CA : Stanford University Press, 1998.
- Beck U.* The Cosmopolitan Vision / Beck U. — Cambridge, UK ; Malden, MA : Polity Press, 2006. — P. 72–73.
- Beck U.* Cosmopolitanized Nations: Re-imagining Collectivity in World Risk Society / U. Beck, D. Levy // Theory, Culture & Society. — 2013. — 30. — P. 3–31.
- Butler J.* Bodies in Alliance and the Politics of the Street. Lecture held in Venice, 7 September 2011, in the framework of the series The State of Things, organized by the Office for Contemporary Art Norway (OCA) [Electronic resource] / J. Butler. — 2011. — Access mode : <http://www/eipcP.net/transversal/2011/butler/en>.
- Cultural Statistics // EUROSTAT. — Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2011.
- Deleuze G.* Thousand Plateaus / G. Deleuze, F.A. Guattari ; trans. B. Massumi. — London : Athlone, 1988.
- Foucault M.* Security, Territory, Population: Lectures at the College de France 1977–1978 / Foucault M. — New York : Palgrave, 2007.
- Frosh P.* Phatic morality: Television and the proper distance / P. Frosh // International Journal of Cultural Studies. — 2011. — 14(4). — P. 383–400.
- Hammershøj L.G.* Diagnosis of the times vs description of society / L.G. Hammershøj // Current Sociology. — 2015. — March, 63. — P. 140–154.
- Krämer S.* Culture, Technology, Cultural Techniques - Moving Beyond Text / S. Krämer, H. Bredekamp // Theory, Culture & Society. — 2013. — 30. — P. 20–29.
- Lash S.* Deforming the Figure: Topology and the Social Imaginary / S. Lash // Theory Culture Society. — 2012. — 29. — P. 261–287.
- Lury C.* Introduction: The Becoming Topological of Culture / C. Lury, L. Parisi, T. Terranova // Theory, Culture & Society. — 2012. — 29. — P. 3–35.

Massumi B. National enterprise emergency: Steps towards an ecology of power / B. Massumi // *Theory, Culture & Society*. — 2009. — 26(6). — P. 153–185.

McCormack D. Governing Inflation: Price and Atmospheres of Emergency / D. McCormack // *Theory Culture Society*. — 2015. — 32(2). — P. 131–154.

Ophir A. The politics of catastrophization: Emergency and exception / A. Ophir ; Fassin D., Pandolfi M. (eds.) // *Contemporary states of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions*. — New York : Zone Books, 2010. — P. 59–88.

Opitz S. Future emergencies: Temporal politics in law and economy / S. Opitz, U. Tellmann // *Theory Culture Society*. — 2015. — 32(2). — P. 107–129.

Osborn P. The Politics of Time: Modernity and Avant-Garde / Osborn P. — London : Verso, 1995.

Siegert B. Doors: On the materiality of the symbolic / B. Siegert // *Grey Room*. — 2012. — 42. — P. 6–23.

Theory, Culture & Society. — 2015. — 32(2).

Winthrop-Young G. Cultural Techniques: Preliminary Remarks / G. Winthrop-Young // *Theory, Culture & Society*. — 2013. — 30. — P. 3–19.

Žižek S. A permanent economic emergency / S. Žižek // *New Left Review*. — 2010. — 64, July –August. — P. 85–95.